

Logopedie neznamená pouze vyvození hlásek

Představa laické, ale někdy i pedagogické veřejnosti o logopedii se často omezuje jen na „nácvik písmenek“. Logopedka Lucie Macková v rozhovoru vysvětluje, co dalšího logopedie obnáší a čemu bychom se u dětí v mateřské škole měli věnovat.

Pracujete jako logopedka. S jakými obtížemi za vámi přicházejí děti předškolního věku?

Do mateřské školy často nejprve přicházím na logopedickou depistáž, což je vyšetření všech dětí, zdravých i těch, u nichž je podezření na narušenou komunikační schopnost, tedy řečovou poruchu. Je to prvotní diagnostika, která je kraťoučká, s dítětem mluvím pět, deset minut. Během toho se snažím určit, zda by dané dítě už potřebovalo začít docházet k logopedovi nebo to není potřeba. Největší důraz se zde klade na odhalení narušené výslovnosti, ale často se setkávám s dětmi, které nemluví vůbec nebo mluví méně než ostatní děti v jejich věku, ale zatím k logopedovi nechodí, protože z toho mají jejich rodiče obavy nebo se domnívají, že se to samo zlepší.

Do některých mateřských škol docházím na individuální terapii, a tam se pak zabývám konkrétními diagnózami, jako je třeba dyslálie neboli narušená výslovnost, která se nejčastěji týká hlásek L, R nebo třeba sykavek. Často se setkávám i s tím, že děti mají oslabený fonema-

tický sluch, porozumění a abstraktní myšlení, což se projeví třeba u hádanek, pod kterými si děti nic nepředstaví. Časté je i oslabení sluchové paměti. Děti, které mají obtíže v této oblasti, v pěti letech například nezopakují větu o třech slovech. Když se tyto deficity dílčích funkcí neodhalí a v předškolním věku se s nimi nepracuje, je to problém. Dítě nastoupí do školy, kde na tyto drobné deficity není úplně čas, ale začíná se projevovat jejich dopad, mohou se rozvinout specifické poruchy učení. Je to škoda, protože v předškolním věku by se to dalo podchytit.

Co znamená chybná výslovnost hlásek, to si asi představí každý z nás. Jaké metody jsou při její nápravě používány?

Nejprve je třeba zkontrolovat několik faktorů. Zajímá nás, jestli dítě dané hlásky správně slyší a rozlišuje, jestli má správně vyvinutou orální motoriku, tedy sílu jazyka, jeho hybnost, pohyby rtů, retní uzávěr, žvýkací svaly. Pokud je toto všechno správně nastavené, můžeme přejít k vyvozování hlásek. Postupujeme po daných krocích a vždy vyvozujeme pouze jednu hlásku, i kdyby dítě nevypravovalo více hlásek. Pracujeme postupně, abychom dítě nezahltali a neznechutili, postupujeme podle vývojové řady hlásek a začínáme tou, která by se v řeči dítěte měla objevovat nejdříve. I když chceme, aby dítě začalo vyslovovat hlásku R, věnujeme se primárně hláskám T a D, pokud se tedy nevyvíjí správně. Když hlásku vyvodíme, dosazujeme ji do slabik a slov a nakonec do vět. Tento proces může trvat několik týdnů, ale někdy i několik měsíců. Vyvození hlásky se často povede na první konzultaci, ale její fixace a automatizace mohou trvat delší dobu. Je to hodně individuální záležitost, u některého

Mgr. Lucie Macková se narodila v roce 1988. Studovala na Pedf UK v Praze a na PdF MU v Brně speciální pedagogiku se zaměřením na logopedii a surdopedii. Pracuje ve FNKV na neurologii, v FMŠ Na Výšinách a dalších školkách. Také je zakládajícím členem Logopedia, z.s., kde s kolegy tvoří AfaSlovník a pořádá logopedické skupinové terapie.

dítěte se to podaří dříve, zatímco jiné na tom pracuje delší dobu.

Není dobré začít tím, že dítě budeme opravovat, k čemuž se mnohdy uchylují rodiče, kteří od svého okolí slýchají, že dítě nemluví správně. Rodiče pak pod tlakem dítěte korigují, „Říkej to pořádně,“ napomínají ho. „Řekni tam to R!“ Jako byste neuměla udělat kotrmelec

Rodiče někdy pod tlakem dítěte korigují, „Říkej to pořádně,“ napomínají ho. „Řekni tam to R!“ Jako byste neuměla udělat kotrmelec a někdo by vám pořád říkal, ať ho děláte pořádně, ale neukázal by vám jednotlivé kroky, nedovedl by vás tam. Stejně jako nás i dítě podobné napomínání spíše demotivuje.

a někdo by vám pořád říkal, ať ho děláte pořádně, ale neukázal by vám jednotlivé kroky, nedovedl by vás tam. Stejně jako nás i dítě podobné napomínání spíše demotivuje. Řečový projev každého z nás je dost citlivá záležitost. Opravování do logopedické terapie patří, ale až v určitém stadiu, kdy je hláska vyvozená a zařizovaná alespoň ze 70 %, není však zautomatizovaná ve spontánním řečovém projevu, a s tím nám to právě pomůže.

K opravování dítěte se mnohdy uchýlíme i v případě, že dítě koktá. To asi také není správně, že?

U malých dětí se může jednat i o vývojovou neplynulost, která se sama upraví. Rodiče ale často přijdou vyděšení, že jejich dítě začalo najednou koktat a že mu to zůstane na celý život. Týká se to tří- až čtyřletých dětí. Pokud se neplynulost objeví u starších dětí, je lepší navštívit logopeda, ale pořád to může být prodloužená fyziologická neplynulost. Důležité je zachovat klid, nijak to před dítětem neřešit a na problém neupozorňovat. Neplynulost ve věku mezi 3. a 4. rokem vzniká proto, že se dítěti velmi rychle rozšíří slovní zásoba, nastane exploze nových slov, která si dítě osvojuje, synonym, která chce začít používat... Dítě se zamýšlí nad jednotlivými výrazy, vybírá si z nich, přemýšlí, co vlastně chtělo říci, a jedna věta mu může trvat opravdu dlouho. Důležitá je trpělivost, rodiče se o tom mohou s logopedem poradit, ale nejspíše jde o vývojový problém. Dítě se musí na změnu adaptovat.

Některé děti mají opožděný vývoj řeči. Co to znamená?

Opožděný vývoj řeči můžeme zaregistrovat u dítěte ve dvou a půl až třech letech. Projevuje se tak, že dítě v tomto věku buď nemluví vůbec, nebo mluví výrazně méně než jeho vrstevníci. Jedná se pouze o opožděný vývoj, nejde o narušení vývoje, ale určitě je potřeba spolupracovat s logopedem kvůli vyloučení závažnějších diagnóz a kvůli tomu, abychom dítě mohli správně stimulovat. I když se dítě rozmluví, často u něj můžeme pozorovat pozůstatek opoždění, který se může projevovat dyslálií neboli chybnou výslovností hlásek.

Dyslalie každé hlásky je do určitého věku vývojová, a je tedy přípustná, nemusíme ji řešit. Třeba u R stačí, když se ho dítě naučí vyslovovat až v šesti letech. Pokud tedy v pěti letech umí všechny hlásky kromě R, je tam zdravý podklad pro to, aby R dožrálo samo. I k tomuto posouzení slouží logopedická depistáž. Děti s opožděným vývojem řeči začínají až ve třech

letech říkat první slova jiná než citoslovce. Ve čtyřech letech na tom mohou být z hlediska řečového vývoje podobně jako dvouleté děti. A tohle všechno je potřeba dohnat už v předškolním věku, případně řešit i odkladem školní docházky, protože po nástupu do školy se dítě už učí číst a psát a rozsáhlejší řečové vady to komplikují. Například je matoucí zapisovat hlásky, které dítě vyslovuje jinak než okolí, z toho plynou klasické záměny L a R.

Mezi předškoláky najdeme také děti s vývojovou dysfázií. Jak se pozná, že dítě má právě tuto poruchu?

Vývojová dysfázie je závažnější diagnóza. Na místě není ani tak strach jako potřeba dítěti pomoci. Jedná se o diagnózu, kterou není vždy jednoduché diagnostikovat, například u tříletého dítěte ji nejde spolehlivě odlišit od opožděného vývoje řeči. V terapii se zaměřujeme na obsah řeči, na pragmatickou řečovou rovinu, tedy na to, aby dítě rozumělo a mělo dostatečnou slovní zásobu, dokázalo řeč používat. Výslovnost řešíme až mnohem později.

Moje maminka už 30 let pracuje ve Fakultní mateřské škole Na Výšínách v Praze 7 s předškoláky a často spolu řešíme právě vývojovou dysfázií. Jak ji rozpoznat? Jak tyto děti co

nejlépe zapojit do kolektivu? Jak jim pomoci? Vývojová dysfázie může být chybně diagnostikována jako porucha autistického spektra právě pro některé shodné rysy, nebo také jako mentální retardace. Případně se může zaměřovat s poruchou sluchu.

Protože jde opravdu o komplikovanou diagnózu, provádějí diagnostiku tři odborníci: dětský psycholog, který posuzuje inteligenci dítěte, porovná její verbální a neverbální složku. Pokud zjistí výrazný nepoměr, ukazuje to na možnost vývojové dysfázie. Foniatr vyloučí sluchovou poruchu a logoped posuzuje, jak se dítě vyjadřuje a jak rozumí mluvené řeči. Je to velmi komplexní.

U dospělých se můžeme setkat s poruchou, které se říká afázie. O co při ní jde?

Afázie vzniká náhle, jedná se o nově vzniklé poškození mozku. Nejčastější příčinou bývá cévní mozková příhoda, mrtvice nebo krvácení. Pacienta přivezou na jednotku intenzivní péče, kde nabyde vědomí a zjistí, že třeba vůbec nedovede mluvit, nebo že se mu slova pletou, či najednou obtížně rozumí mateřskému jazyku, kterým mluví celý život. Takto postižení lidé si připadají hloupí. Strašně se jim sníží sebevědomí a mají z toho psychické obtíže,

mnohdy potřebují i psychoterapii. Při afázii se lidé uzavírají do beznaděje a sociální izolace. Co si o třeba o paní učitelce, která celý život učí češtinu, okolí pomyslí, když teď nedokáže dát dohromady ani větu? Tyhle věci se jim honí hlavou, a proto raději nemluví vůbec. Afázie se ovšem léčí mluvením a logopedickou terapií.

Afázie se může objevit i u velmi mladého člověka, že?

Ano, mozkové příhody se objevují už i v mládí, i když ne s tak častým výskytem, a afázie může vzniknout také důsledkem zánětu, úrazu nebo nádoru.

Vraťme se opět k dětem. Často se setkáváme s pojmem fonematický sluch. Co to je a jak jej můžeme rozvíjet?

Fonematický sluch dozrává až do šesti let a jedná se o rozlišování jednotlivých fonémů, hlásek a distinktivních rysů, tříleté dítě je ještě všechny nerozliší. Jedná se třeba o ostré a tupé sykavky, kde jsou ty rozdíly velmi jemné, ale v pěti letech by je již dítě mělo umět sluchově rozpoznat. V logopedii se často setkávám s dětmi, které mají nediferencované sykavky, pro S a Š používají jednu hlásku, která je někde mezi, případně používají pouze ostrou variantu, S, nebo tupou variantu, tedy Š. V tuhle chvíli nestačí provádět vyvozování hlásky, ale nejdříve musíme cvičit sluch dítěte. Pro každou hlásku máme obrázky, které vycházejí z onomatopoií, napodobování různých zvuků. Pro S používáme například obrázek hada, který evokuje syčení, a podobně. Dítě se tak učí hlásky rozlišovat, což někdy trvá docela

dlouho. Až poté, co hlásky bezpečně rozliší sluchem, je můžeme začít vyvozovat. Vše chce svůj čas, dozrávání mozku nejde urychlit, ale pouze stimulovat.

Fonematický sluch pak hraje velkou roli u předškoláků. Rozlišování hlásek je jedním z kritérií školní zralosti, kterou posuzujeme. U předškolních dětí chci, aby poznaly počáteční a ideálně i koncovou hlásku slova. Nejtěžší je pro ně samohláska na konci slova. Pokud to zvládají, velmi jim to pomůže a jsou správně připraveny na to, aby si osvojovaly čtení a psaní.

U některých dětí se setkáme s tím, že nám sice dobře rozumějí, ale moc toho nenapovídají. Jak povzbudit jejich chuť k řeči?

Určitě v tom budou hrát roli vrozené faktory, to, jakou má dítě povahu, jestli se dítěte na něco ptá jeho blízká osoba či někdo cizí, jestli má k dotýcnému důvěru a jak se v dané situaci cítí. A také jestli se mu v danou chvíli vůbec chce mluvit, jestli právě nedělalo něco důležitějšího. Pracovat se s tím ale dá a je to věc nácviku. Je-li dítě introvertnější a má-li obtíže s některými situacemi, nemá cenu ho do něčeho nutit, ale také věci nevyřizovat přehnaně za něj. Zvolit takovou zdravou míru.

Často slyším stížnosti rodičů, že když vyzvedávají dítě ze školky, celý den se na ně těšili, ale když se ho zeptají, jak bylo, řekne jen „dobry“. Možná už je to taková automatická odpověď, ale nemusí to u toho skončit. Pomáhá začít nejdříve mluvit o sobě, vyprávět dítěti, jak jsme se měli my, co jsme zažili, a mít takové

chvilky pravidelně. Dítě si na to navykne, bude pro něj přirozené mluvit o tom, co se dělo, a bude si navíc trénovat krátkodobou paměť. Jeho chuť k mluvení se postupně zlepší.

Jaký vliv na dětskou řeč má zvětšená nosní mandle?

Adenoidní vegetace neboli zvětšená nosní mandle je poměrně často opomíjený problém. Děti s touto obtíží mluví huhňavě, místo máma řeknou bába a podobně. Je to spíše zdravotní problém, který pozorujeme u dětí, které často mívají záněty horních cest dýchacích. Řešila jsem to s fyzioterapeutem, který pracuje i s těmito dětmi. Dětem se cvičením zlepší a z kvalitní držení těla, což má pozitivní vliv na dýchání nosem, a v důsledku cvičení se může nosní mandle opět zmenšit. Děti přestanou spát s otevřenými ústy, díky tomu jim nepřesychají sliznice, zmenší se náchylnost k respiračním onemocněním, sníží se i kazivost zubů. Jejich zdravotní stav a psychomotorický vývoj se celkově vylepší. Děti se otevřou světu. Tělo nemusí pořád dokola řešit akutní infekci, ale může se zdravě vyvíjet. Bylo pro mě překvapivé zjištění, že s nosní mandlí mohou souviset například i ploché nohy.

Zdá se mi, že k tomu, aby dítě pěkně mluvilo, je třeba, aby se i pěkně hýbalo, že?

Ano, je to tak. Jsem zastánkyně celistvého pohledu na dítě. Nesleduji pouze řeč, ale nechám dítě, aby se prošlo od okna ke dveřím, dívám se přitom třeba na to, jestli nenašlapuje na špičky, což také ukazuje na odlišné dozrávání nervové soustavy. Oromotorika, o které jsme před chvílí mluvily, se ostatně také nedá vycvičit pouze logopedickými postupy, proto děti často posílám i k fyzioterapeutovi, s nímž spolupracuji. Dítě začne chodit na cvičení, zároveň chodí na logopedii, celé se to krásně propojí a výsledek je efektivnější.

U některých dětí se řeší i podjazyková uzdička i uzdička pod horním rtem. Má to své opodstatnění?

Bylo období, kdy se prováděly zákroky u zkrácené uzdičky často, vypadá to jako jazyk do tvaru srdíčka. Dnes se od toho hodně ustupuje, já s tím mám ale docela dobrou zkušenost. Záleží samozřejmě na stupni zkrácení uzdičky. Jedná se o opravdu drobný zákrok, který může velmi pomoci. Pokud dítě má řečové vady, které odpovídají zkrácení uzdičky, třeba se nedokáže dotknout jazykem patra, což negativně ovlivní nástup hlásek T, D, N, L, Ř – tedy hlásek zubodásňových, tvořených pohybem jazyka

směrem nahoru, jsem pro chirurgické řešení. Nestáčí ale jen provést zákrok a spolehnout se na to, že se tím vše vyřeší, ale je třeba nadále chodit na logopedii a preventivně masírovat jazyček, aby nevznikly pooperační srůsty. Jedná se o nahromadění vaziva, které pak vytvoří tuhá místa, a jazyk by se mohl bez pooperační péče vrátit do stavu před zákrokem. Mluví se o keloidním hojení.

Zkrácená podjazyková uzdička u kojenců se také řeší chirurgicky, způsobuje totiž problém se sáním a tedy přijmem potravy.

Podjazyková uzdička se zmiňuje v souvislosti s gymnastikou mluvidel. Co to je?

Jde o cvičení svalů jazyka, tváří, úst, říkáme tomu oromotorická cvičení. Některé děti mají orální apraxii, nedokážou našpulit rty nebo se cíleně usmát. Jim může gymnastika mluvidel velmi pomoci, protože se při ní posílí svaly mluvidel, ale i nervové dráhy, které mají na starosti motorickou realizaci těchto pohybů, a zlepší se koordinace. Chceme, aby pokud mozek vyšle impuls, že má jazyk mířit směrem vzhůru, to skutečně provedl. Cviky samy o sobě však nedokáží vyřešit řečový problém, pomohou ale zpřesnit pohyby mluvidel. I při orální apraxii je na místě chodit s dítětem na fyzioterapii.

Již dlouhodobým trendem je seznamování předškoláků s cizími jazyky. Co si o tom myslíte?

Nejsem proti. Cokoli, co dítě zajímá a o čem se chce něco dozvědět, je přínosem. Děti mívají

brilantní odhad vlastních dovedností, chtějí-li vzít nějaký nástroj do ruky, udělají to většinou až tehdy, když na to mají. Pokud je zajímavá cizí jazyk, nevidím důvod, proč jim v tom bránit. Děti jsou navíc cizím jazykům vystavovány dennodenně z našeho okolí a není dobré je brzdit ve vývoji. Pěkné, hravé lekce, nic ambiciózního, uškodit nemohou. Je mi ovšem líto, když dítě s vývojovou dysfázií nebo opožděným vývojem řeči chodí na cizí jazyk, ale už ne na logopedii. U těchto dětí bych se zaměřila především na mateřský jazyk a nezahlovala je ničím dalším.

Nikdo nepochybuje o tom, že děti potřebují k podpoře svého jazykového vývoje knihy. Jak jim knihy vybírat?

Dětská kniha má úžasnou, magickou moc. Co jako dospělí cítíme, když vezmeme do ruky knihu ze svého dětství? Vždycky se na chvíli vrátíme zpět. Výběru knih pro děti bychom měli věnovat pozornost a měli bychom jim také umožnit, aby si mohly vybrat samy. Když jdu s dětmi do knihovny, nanosí si, co je zaujme. Syn vždycky donese všechny díly Zombie ryby, dcera zase knihy o ošetřování zvířátek a něco vyberu i já. Doplníme to třeba čtecí babičkou Mílou, která nám chodí čist do knihovny. Ta se zaměřuje na klasické pohádky, které sice mám také ráda, ale většinou po nich nesáhnu.

Pro děti do tří let bych vybírala knihy, kde je málo textu a převaha velkých obrázků. Text by měl stát na citoslovcích, v každé větě by mělo být alespoň jedno. Třileté dítě také uvítá obrázek na stránku a k němu jednu, dvě věty. Líbí se

mi knihy Pavla Čecha, třeba *O mráčkovi* nebo *O klíči*, kde je vždy nádherná celostránková ilustrace a k ní jedna věta. Nebo *Pohádky o pejskovi a kočičce*, které jsou nově přepracovány také do tohoto modelu. Jak dítě postupně roste, můžeme přecházet ke knížkám, kde je třeba stránka textu a stránka s obrázkem. Děti kolem pěti let už zvládají souvislejší příběh, třeba i na pokračování, a obrázků už nemusí být tolik.

Pracuji v jedné neziskovce, se kterou připravujeme projekt Tleskej. Ten bude propojovat logopedickou terapii a zvyšování čtenářské gramotnosti. Slavné osobnosti v něm budou předčítat své oblíbené knihy.

Na co bychom neměli v mateřské škole při rozvoji řeči zapomenout?

Určitě je důležitý řečový vzor pedagogů i rodičů. Ve školkách chodím na logopedické skupinky, kde probíhá logopedická prevence. Když začínáme, věnujeme se během prvního setkání tomu, co to je mluvení a co už se děti naučily. Vždycky s sebou беру panenku-miminko a říkáme si, jak mluví miminka, že nepoužívají slova, a že jsme všichni byli miminka, někdo teprve nedávno a někdo před delší dobou. Tehdy jsme nikdo neuměli mluvit. Chci dětem ukázat, že řečový vývoj je individuální, a věst je k tomu, aby byly tolerantní a nesmály se vrstevníkům, kteří ještě nemluví tak jako ony. Někdo potřebuje k vývoji řeči delší čas. ■

Mgr. Marie Těthalová
Foto Kateřina Kokešová

— inzerce —

SPRÁVA MATEŘSKÝCH ŠKOL

KOMPLETNÍ PROGRAM PRO ADMINISTRATIVU V MŠ

Usnadněte si každodenní administrativní práci

- Předpis školného vč. importu výpisu z banky
- Docházka zaměstnanců a plánování směn
- Evidence majetku, pokladny a dalších
- Matrika dětí a různé tiskové sestavy
- Elektronické třídnice
- Omluvenkový systém
- Zaslání SMS zdarma

MĚSÍC NA
VYZKOUŠENÍ
ZDARMA

